

אשכול שיטת בחירות ומפלגות

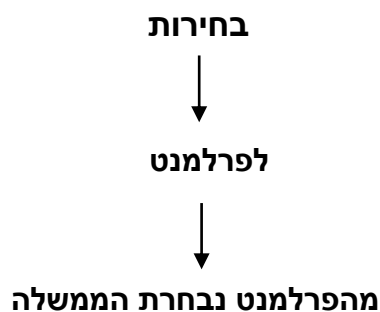
שיטות ממשל

בכל מדינה דמוקרטית האזרחים בוחרים את נציגיהם לפרלמנט, אבל שיטת הממשל שונה ממדינה דמוקרטית אחת לשנייה, והיא מתאימה למאפייני המדינה: לאוכלוסייה ולגודלה, למבנה המדינה ולתרבות הפוליטית-דמוקרטית שלה.

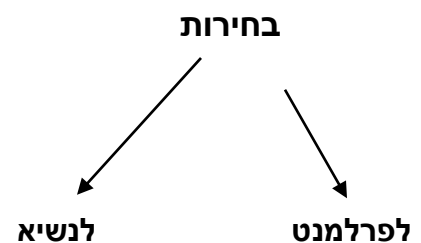
ישנן 3 שיטות ממשל עיקריות:

1. ממשל פרלמנטרי.
2. ממשל נשיאותי.
3. ממשל מעורב – בו משולבים יסודות מהממשל הפרלמנטרי ומהממשל הנשיאותי.

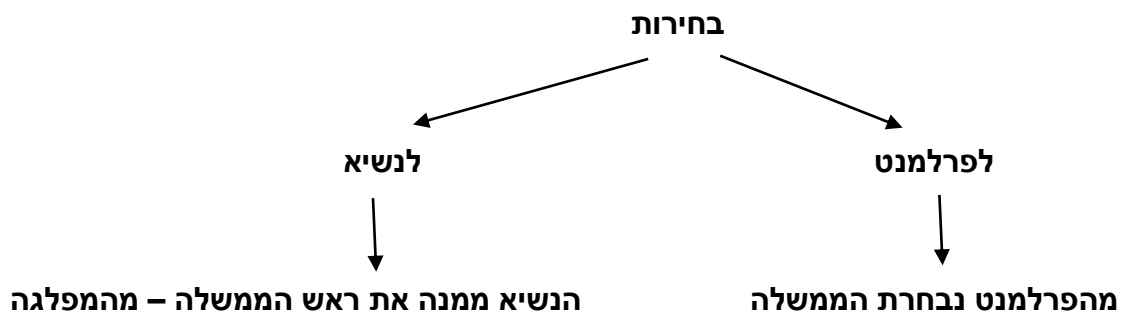
ממשל דמוקרטי- פרלמנטרי

ממשל דמוקרטי-נשיאותי

משטר מעורב חצי נשיאותי

שקיבלה את מירב המנדטים בבחירות לפרלמנט

שיטת הממשל הפרלמנטרי

- בשיטת ממשל זו, העם בוחר את נציגיו לרשות המחוקקת (הפרלמנט). הרשות המחוקקת ממנה את הרשות המבצעת (הממשלה), שבראשה עומד ראש הממשלה. הרשות המבצעת זוכה לאמון הרשות המחוקקת ומחויבת בפניה.
- אין הפרדת רשויות בין התפקידים ברשות המחוקקת והמבצעת – חברי פרלמנט יכולים להיות במקביל חברי ממשלה.
- סיום כהונה – הפרלמנט יכול להצביע אי אמון בממשלה ובכך לסיים את כהונתה. הממשלה וראש הממשלה יכולים לסיים את כהונת הפרלמנט ע"י הכרזה על בחירות.
- לעיתים בראש המדינה עומד מלך שתפקידו עובר בירושה, נשיא שנבחר ע"י הציבור או נשיא שנבחר ע"י הפרלמנט (כמו בישראל).

שיטת הממשל הנשיאותי

- העם בוחר את הנשיא ואת הפרלמנט בשני פתקים נפרדים - ראש הרשות המבצעת הוא הנשיא, הנבחר ישירות ע"י העם, הוא ממנה את חברי הממשלה, והם אחראים בפניו ולא בפני הפרלמנט. הרשות המחוקקת – הפרלמנט, נבחרת ישירות ע"י העם.
- הפרדת הרשויות רחבה יותר, משום שראש הרשות המבצעת הוא הממנה את חברי הממשלה, והם אינם חברים במקביל בפרלמנט.
- סיום כהונה - הפרלמנט אינו יכול להדיח את הנשיא, אלא במצבי קיצון (למשל: בביצוע עבירה פלילית). הנשיא אינו יכול לפזר את הפרלמנט והבחירות נעשות בתום הכהונה בלבד.
- שיטה זו נהוגה בארה"ב.

שיטת הממשל המעורב (חצי נשיאותי)

- העם בוחר את הנשיא ואת הפרלמנט בשני פתקים נפרדים - הפרלמנט בוחר מתוכו את חברי הממשלה, והממשלה זקוקה לאמון הפרלמנט. העם בוחר את הנשיא, והוא ממנה את ראש הממשלה מהמפלגה שקיבלה את המספר הגדול ביותר של מנדטים.
- הנשיא עומד בראש המדינה ובראש הרשות המבצעת. בין הנשיא לבין ראש הממשלה יש חלוקת תפקידים: הנשיא עוסק בנושאי חוץ ועומד בראש הצבא, וראש הממשלה עוסק בנושאי פנים. אם הנשיא וראש הממשלה אינם מאותה מפלגה, יכולים להיווצר ביניהם חיכוכים על הסמכויות.

- הפרדת רשויות אינה מלאה - השרים נבחרים מתוך הפרלמנט וכך גם ראש הממשלה.
- סיום כהונה – הנשיא יכול לפזר את הפרלמנט, הפרלמנט יכול להצביע אי אמון בממשלה ולסיים בכך את כהונתה.
- שיטה זו נהוגה בצרפת.

ההבדלים בין סוגי הממשל - סיכום

ממשל נשיאותי	ממשל פרלמנטרי	ממשל מעורב	
הציבור בוחר את הנשיא. הנשיא ממנה את השרים שאינם חברי פרלמנט.	הפרלמנט בוחר את ראש הממשלה. ראש הממשלה נבחר מכוח היותו ראש מפלגת הרוב או עומד בראש קואליציה שזכתה לאמון הפרלמנט.	הנשיא נבחר ע"י העם ובוחר את ראש הממשלה. הממשלה נבחרת מתוך הפרלמנט.	מי בוחר את ראש הרשות המבצעת ואת השרים
מוחלטת. הנשיא אינו זקוק לאמון הפרלמנט, הרשות המבצעת אינה אחראית בפני הפרלמנט ופועלת באופן עצמאי.	לא מוחלטת. הפרלמנט בוחר ברשות המבצעת מתוכו, הרשות המבצעת אחראית ומדווחת על פעולותיה לפרלמנט.	לא מוחלטת. ראש הממשלה נבחר מתוך הפרלמנט ע"י הנשיא. חברי הממשלה נבחרים מתוך הפרלמנט.	הפרדת הרשויות
הנשיא, השרים אחראים בפניו. השרים לא חברים בפרלמנט.	הממשלה צומחת מתוך הפרלמנט. בד"כ ראש הממשלה ורוב השרים הינם גם חברי הפרלמנט. ראש הממשלה אינו ממנה את השרים אך בסמכותו לפטרם .	הממשלה נבחרת מתוך הפרלמנט והשרים הינם חברי פרלמנט.	מי ממנה את השרים
הנשיא – בבחירות. באירוע קיצון הפרלמנט יכול להדיחו. במקרה מוות – מוחלף ע"י סגן הנשיא הנבחר ע"י העם ביחד עם הנשיא. הפרלמנט – בבחירות.	הממשלה – באמצעות הצבעת אי אמון של הפרלמנט. הפרלמנט – באמצעות החלטה של ראש הממשלה ושל הממשלה לפזר את הפרלמנט וללכת לבחירות.	הממשלה – באמצעות הצבעת אי אמון של הפרלמנט. ראש הממשלה – הנשיא יכול לסיים את כהונתו. הנשיא – בבחירות.	סיום כהונה
הפרדה מוחלטת.	זיקה ושיתוף פעולה.	זיקה ושיתוף פעולה.	היחסים בין הרשויות המחקקות

			והמבצעת.
--	--	--	----------

יתרונות הממשל הפרלמנטרי והממשל הנשיאותי

הממשל הנשיאותי	הממשל הפרלמנטרי
מבטא באופן ברור את רצון הבוחר לגבי בחירות ראש הרשות המבצעת והפרלמנט.	השיטה מסייעת לקבל החלטות מתוך פשרה, ובכך מקטינה את תחושת הניכור של המפלגות שאינן חברות בממשלה או המפלגות הקטנות יותר. השיטה מעודדת תיאום ושיתוף פעולה בין המפלגות השונות.
יציבות שלטונית – הנשיא וחברי הפרלמנט נבחרים לתקופת זמן קבועה, ואינם יכולים להיות מודחים, אלא בבחירות.	שרי הממשלה הם גם פוליטיקאים שקשובים לרחשי הציבור ומתווים מדיניות לא רק מתוך שיקולים מקצועיים אלא גם משיקולים של טובת הציבור.
שרי הממשלה יכולים להיות אנשי מקצוע בתחומם, ולבצע את תפקידם במקצועיות עם מעט אילוצים פוליטיים ומפלגתיים.	שרי הממשלה אינם תלויים בראש הממשלה ויכולים להוות מנגנון פיקוח.
הפרדת רשויות מוחלטת בין הרשות המבצעת לרשות המחוקקת – מאפשרת מנגנוני פיקוח וביקורת הדדית יעילים יותר בין הרשויות.	ישנה גמישות רבה יותר בהחלפת ראש ממשלה באמצע כהונה ולא בבחירות כלליות.
	אינו מאפשר צבירת כוח ועוצמה אצל אדם אחד.

שיטות בחירות

בכל מדינה דמוקרטית מתקיימות בחירות לפי התנאים המחייבים בחירות דמוקרטיות: כלליות, חשאיות, מחזוריות, שוות, התמודדות חופשית והוגנת. יחד עם זאת, בכל מדינה דמוקרטית מתקיימת שיטת בחירות שונה, לפי שני דגמים עיקריים: שיטת הבחירות הרובית, אישית, אזורית, מול שיטת הבחירות היחסית, רשימתית, ארצית. יש מדינות שמערבות מרכיבים של השיטות כדי ליצור איזון.

1. בחירות ארציות מול בחירות אזוריות – אופן החלוקה של המדינה לאזורי בחירה:

✓ בבחירות ארציות – כל המדינה הינה אזור בחירה גיאוגרפי אחד, בו מתמודדות אותן רשימות באותו זמן.

✓ בבחירות אזוריות – המדינה מחולקת לאזורים גיאוגרפיים, וכל אזור בוחר את נציגיו לפרלמנט. מספר אזורי הבחירה ומספר הנציגים בכל אזור משתנים ממדינה למדינה.

2. בחירות אישיות או בחירות רשימתיות – במי בוחרים:

✓ בבחירות אישיות – האזרח מצביע עבור מועמד מסוים שאותו הוא מעדיף בזכות כישוריו ומעשיו. שיטה זו מגבירה את המחויבות של הנבחרים כלפי בוחריהם הבוחרים אותם אישית.

✓ בבחירות רשימתיות – האזרח מצביע בעד רשימת מועמדים של המפלגה. הנבחרים הינם בעלי דעות דומות שאותן הן מבטאים במצע משותף.

3. בחירות רוביות (מלשון רוב) או בחירות יחסיות – אופן חלוקת המקומות בבית הנבחרים:

✓ בבחירות רוביות – המועמד הזוכה במירב קולות הבוחרים, הוא זה שנבחר לפרלמנט (או לנשיא, בממשל נשיאותי). קולותיהם של הבוחרים שלא הצביעו עבורו יורדים לטמיון,

ואין להם ייצוג בפרלמנט. לכן אזרחים נמנעים מלהצביע למפלגות קטנות שבהן יש סיכוי שהקול שלהם ירד לטמיון, ונוצר משטר דו מפלגתי, עם שתי מפלגות גדולות.

✓ בבחירות יחסיות – מספר המושבים (המנדטים) המוקצה לכל מפלגה בפרלמנט הינו יחסי למספר הקולות שהמפלגה קיבלה בבחירות. שיטה זו מאפשרת ריבוי מפלגות בפרלמנט וייצוג גם למיעוטים באמצעות מפלגות קטנות.

אחוז החסימה

אחוז החסימה הוא אמצעי המגביל את הכניסה של רשימות לפרלמנט. המדינה קובעת בחוק הבחירות את האחוז המינימלי מתוך סך כל הקולות של רשימה לקבל, כדי לקבל מושבים בפרלמנט. משנת 2014 עומד אחוז החסימה בישראל על 3.24% מהקולות הכשרים, שהם 4 מנדטים. רשימה שלא תעבור את אחוז החסימה, לא תקבל מושבים בכנסת וקולות הבוחרים יאבדו.

יתרונות וחסרונות של כל שיטת בחירות:

חיסרונות השיטה	יתרונות השיטה	השיטה הרובית, אישית, אזורית
יש יתרון למפלגות הגדולות והחזקות על פני מפלגות קטנות המייצגות קהלים קטנים יותר. אין ייצוג מתאים לקבוצות מיעוט, ולעיתים אין להם ייצוג כלל במפלגות הגדולות. יש שוני מהותי בין אזורי בחירה שונים מבחינה חברתית-דמוגרפית, ולכן יש סיכוי שיינתן דגש על אינטרסים כלכליים-חברתיים של אזור בחירה חזק יותר, מה שעשוי לפגוע באחדות כלכלית-חברתית ובאינטרסים של כלל המדינה. אופן חלוקת האזורים עלול לעוות את תוצאות הבחירות – אפשר לפצל אזור שבו מרוכזת קבוצה מסוימת בין מספר אזורי בחירה, כך שיובטח רוב למפלגה מסוימת וכוחה של הקבוצה ינוטרל. השיטה עשויה לפגוע בעקרון שלטון העם ולסלף אותו, משום שיכול להיווצר אי התאמה	אינה מאפשרת ריבוי מפלגות קטנות שמערערות את יציבות השלטון, ולכן מבטיחה ממשל יציב ויעיל. לבוחרים יש נציג בפרלמנט, איתו הם נמצאים בקשר ישיר ואליו הם יכולים לפנות עם בעיות ובקשות. הנבחר קשור לבחוריו במשך כל תקופת הכהונה ומחויב אליהם, ופחות קשור להנהגת המפלגה, דבר המממש את עקרון שלטון העם ואת הדמוקרטיה. השיטה נותנת משקל לאינטרסים אזוריים ולא רק לאינטרסים ארציים. השיטה ממתנת מתחים, משום שיש רק שתי מפלגות גדולות, שבתוכן יש קואליציה של קבוצות שנאלצות להתפשר ולגשר על הפערים ביניהן.	

בין מספר הבוחרים למפלגה לבין מספר המקומות לו זכתה בבית הנבחרים. יש מפלגה שזוכה ליותר מקומות בפרלמנט, למרות שזכתה לפחות קולות בוחרים.		
מעודדת פיצול למפלגות רבות משום שהיא מאפשרת להן ייצוג בפרלמנט. הפיצול פוגע ביציבות השלטונית משום שהוא מקשה על הקמת קואליציה יציבה, בשל ריבוי המפלגות שחלקן מפלגות קטנות. פוגעת בקשר הישיר בין הנבחר לבוחריו, כיוון שהבחירה היא ברשימה של מפלגה ולא באנשים שישמרו על קשר ישיר עם הבוחר.	מאפשרת ריבוי מפלגות המייצגות קבוצות שונות בחברה, כולל מיעוטים, דבר בעל חשיבות במדינה בעלת הרכב חברתי מגוון. מאפשרת צמיחה של מפלגות חדשות, בהתאם לשינויים החברתיים, ומאפשרת העדפה של אינטרסים ארציים על פני אינטרסים מקומיים.	השיטה היחסית, רשימתית, ארצית

המערכת המפלגתית

במדינות הדמוקרטיות מתקיימות מערכות מפלגתיות השונות זו מזו במספר המפלגות המרכיבות אותן, בקיטוב ובשוני בין המפלגות, ובמידת היציבות המפלגתית במדינה. ההבחנה העיקרית היא בין שני סוגי מערכות מפלגתיות:

- 1. מערכת דו מפלגתית (דו גושית)** – מערכת פוליטית בה מתקיימות שתי מפלגות עיקריות הזוכות לתמיכת רוב הציבור ומחזיקות ברוב מושבי הפרלמנט. המערכת הדו מפלגתית היא מערכת יציבה, שבה מפלגה אחת נמצאת בשלטון והמפלגה השנייה נמצאת באופוזיציה ומנסה לתפוס את השלטון. שיטה זו מתקיימת בארה"ב.
- 2. מערכת רב מפלגתית** – מערכת פוליטית בה יש מספר רב של מפלגות, היוצרות ביחד רוב בפרלמנט באמצעות קואליציה. מערכת פוליטית זו סובלת מחוסר יציבות, משום שהממשלה מורכבת מקואליציה של מפלגות שלכל אחת מהן השקפת עולם שונה. הקואליציה עלולה להתפרק עם הפרישה של אחת המפלגות. היתרון של שיטה זו הינו שהיא מאפשרת ייצוג לחלקים שונים בחברה, ובתוכם גם למיעוטים.

שיטות לגיבוש רשימת מועמדים

האידיאולוגיה והפרגמטיזם במפלגות השונות

ההבחנה בין המפלגות תיעשה לפי מידת המחויבות שלהן למצע המפלגה. מפלגות אינן נוטות להציג את עצמן כחסרות אידיאולוגיה, אולם יש הבדל בין מפלגות אידיאולוגיות למפלגות פרגמטיות:

- למפלגה אידיאולוגית יש מחויבות עמוקה למצע רעיוני המבטא השקפת עולם.
- מפלגה פרגמטית תתאים את המצע שלה לקהלים מגוונים ולמציאות משתנה.

שיטות לגיבוש רשימת המועמדים

בשיטת הבחירות הרשימתית, המפלגות מרכיבות רשימת מועמדים לבחירה, והמועמדים נכנסים לפרלמנט לפי מקומם ברשימה ובהתאם למספר המקומות שלהם זכתה המפלגה בבחירות. ישנן מספר שיטות לגיבוש רשימת המועמדים:

1. **פריימריז** – בחירות מקדימות בהן משתתפים מי שהתפקדו למפלגה, ובהן קובעים המצביעים את מקומו של כל מועמד ברשימה, בהתאם למספר הקולות לו זכה. לעיתים ניתנת לראש המפלגה הזכות לשריין מספר מועמדים לפי בחירתו למקומות מסוימים ברשימה.
- יתרונות השיטה:** זוהי השיטה הדמוקרטית ביותר, משום שהיא מאפשרת שקיפות, מעודדת השתתפות פוליטית של האזרחים ומצמצמת את הניכור בין האזרחים לנבחרים.
- חסרונות השיטה:** לא כל המתפקדים למפלגה מזדהים איתה, ולעיתים הם מתפקדים רק כדי להשפיע על זהות המועמדים ולקדם מועמדים מסוימים. הפריימריז מצריכים משאבים כספיים שלא לכולם יש, ולכן עלולים לפגוע בשוויון ולקדם קשרים בין בעלי הון לבין נבחר ציבור.
2. **מנהיג המפלגה** קובע את רשימת המועמדים.
3. **גוף בוחר** – מרכז המפלגה או ועידת המפלגה – קובעים את הרכב הרשימה בבחירות.

תהליך כינון ממשלה והקשיים בהרכבת ממשלה

הסכם קואליציוני

לאחר הבחירות מטיל הנשיא את הקמת הקואליציה על ראש המפלגה שלו יש את הסיכוי הגדול ביותר להשיג רוב.

מו"מ קואליציוני - המועמד לראשות הממשלה צריך לקיים משא ומתן עם המפלגות המועמדות להקים קואליציה בראשותו, ולקבוע את חלוקת התיקים בין נציגי המפלגות.

מה משפיע על רצון של מפלגות להצטרף לקואליציה:

- קירבה אידיאולוגית (לא הגורם החשוב ביותר ולא תמיד הקירבה קיימת).
- שאיפה לקחת חלק בניהול המדינה ולהשפיע על תהליכי קבלת ההחלטות במדינה.
- רצון לקדם אינטרסים פוליטיים ומפלגתיים.

המפלגות המנהלות את המשא ומתן צריכות להגיע להסכמה על מדיניות הממשלה, על קווי יסוד משותפים שיעמדו בבסיס המדיניות, ועל חלוקת התיקים ביניהן. קווי היסוד אינם דבר מחייב משפטית אלא בדעתן של המפלגות על מדיניותה הרצויה של הממשלה בתחומים שונים. הממשלה יכולה לסטות מקווי היסוד בהתאם לנסיבות.

לאחר סיום הרכבת הממשלה, ראש הממשלה מציג בפני הכנסת את שרי ממשלתו ומודיע על חלוקת התפקידים ביניהם ועל קווי היסוד של הממשלה. ראש הממשלה מבקש מהפרלמנט להביע אמון בהרכב הממשלה שהוא מציע.

הממשלה מתחילה לפעול לאחר קבלת אמון הפרלמנט. רק אז יושבעו השרים ויתחילו לכהן בתפקידיהם.

סוגי ממשלות קואליציוניות

במדינה יש קבוצות שונות שלהן אינטרסים והשקפות עולם שונים. כתוצאה מכך נוצר פיצול מפלגתי ואין סיעה אחת שמקבלת רוב מוחלט של מקומות בפרלמנט. כתוצאה מכך מורכבת הממשלה מקואליציה של מפלגות, שביחד מהוות את הרוב בפרלמנט.

1. **ממשלה קואליציונית** – ממשלה המבוססת על שותפות בין כמה סיעות שביחד יש להן רוב בפרלמנט.
2. **קואליציה צרה** – ממשלה המורכבת משותפות של מספר מפלגות שביחד יש להן רוב קטן בפרלמנט.
3. **קואליציה רחבה** – ממשלה המורכבת משותפות של מפלגה אחת גדולה עם מספר רב יותר של מפלגות בינוניות וקטנות שביחד יש להן רוב גדול יחסית בפרלמנט.
4. **ממשלת אחדות לאומית** – ממשלה המורכבת משותפות של המפלגות הגדולות ואליהן מצטרפות כמה מפלגות קטנות יותר, וביחד הן יוצרות קואליציה רחבה.
5. **קואליצית מיעוט** – ממשלה בה מספר החברים בקואליציה אינו מגיע למחצית הקולות, אך הוא עדיין גדול יותר ממספר החברים באופוזיציה. זוהי ממשלה לא יציבה שלעיתים זקוקה לקולות של חברים באופוזיציה כדי להעביר החלטות שונות, והיא מתקשה להתקיים לאורך זמן.

רשימת מקורות:

1. אשכנזי, ו', אלפרסון, ב' ואחרים, (2016), **להיות אזרחים בישראל במדינה יהודית ודמוקרטית**, משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית, ירושלים.
2. שחר, ד', (2013), **ישראל מדינה יהודית ודמוקרטית**, כנרת, זמורה-ביתן, מודיעין.